

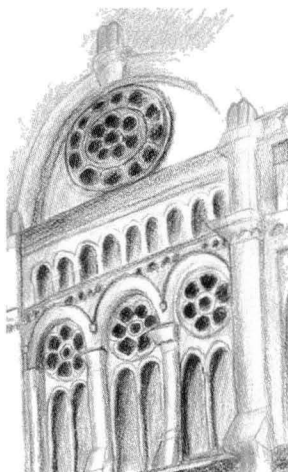
צדפת

מראה מקום
מדריך לאתרים יהודיים

מראה מקום מדריך לאתרים יהודיים

צרפת

כתבו: דני סבן
ברברה צוקרמן

עורכת הסדרה: עדנה עסיס

מרכז זלמן שזר

עסקי ירושלים

Sights & Sites ©
A Guide to Jewish Sites in France

ההוצאה השקיעה מאמצים כדי לוודא שהכתובות, מספרי הטלפון והפקס וכיו"ב, יהיו מדויקים ככל האפשר, אך אינה אחראית לשינויים כלשהם שעלולים להתרחש בעתיד.

מסת"ב: 1-172-227-965

יועץ מדעי: פרופ' יום טוב עסיס
כותבים: דני סבן – פרובנס ופריז; ברברה צוקרמן – מבוא היסטורי,
אלזס-לורן ודרום-מערב
עורכים לשוניים: שמרית ויניצקי, שרון רפאלי
איורים: אורית רייזמן
מפות: אדי גל
עיצוב: עסקי ירושלים – רונלד בספורד
הפקה: עסקי ירושלים
הדפסה וכריכה: י. י. הפקות ירושלים בע"מ

איור השער: בית הכנסת לה'ויקטואר בפריז

תשס"ב / 2002

כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר ולעסקי ירושלים
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
אלקטרוני או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב
מהמוציא לאור.

7 תולדות היהודים בצרפת — מבוא היסטורי

אתרים לביקור

פריז וסביבותיה וצפון צרפת

Paris	16	פריז
Drancy	27	דראנסי
Rouen	29	רואן
Troyes	30	טרואה
Ramrupt	31	רמרוט

Alsace-Lorraine

אלזס-לורן

Alsace

אלזס

Strasbourg	35	שטרסבורג
Obernai	37	אוברנאי
Ingwiller	38	אינגוויילר
Benfeld	38	בנפלד
Bischoffheim	38	בישהיים
Bouxwiller	39	בוקסוויילר
Haguenau	39	האגנאו
Hochfelden	40	הוכפלדן
Wintzenheim	40	וינצנהיים
Marmoutier	40	מרמוטייה
Mutzig	40	מוציג
Mulhouse	40	מילוז
Saverne	41	סברן
Soultz-sous-Forêts	41	סולץ-סוֹ-פֹּרֶה
Sélestat	42	סלסטה
Saint-Louis	42	סן-לואי
Pfaffenhoffen	42	פפאפנהופן
Colmar	42	קולמאר

Lorraine

לורן

Lunéville	44	לונווייל
Metz	44	מץ
Nancy	44	ננסי

East France

Besançon	46
Lyon	46
Grenoble	48

מזרח צרפת

בזנסון
ליון
גרנובל

Provence

Nice	54
Draguignan	55
Trets	56
Aix-en-Provence	56
Les Milles	57
Marseille	58
Salon-de-Provence	60
Arles	61
Tarascon	62
Saint-Rémy-de-Provence	62
Cavaillon	63
L'Isle-sur-la-Sorgue	65
Pernes-Les-Fontaines	66
Carpentras	66
Avignon	69
Nîmes	71
Lunel	73
Montpellier	74
Pezenas	76
Beziers	76
Narbonne	78
Perpignan	79
Rivesaltes	80

פרובנס

ניס
דרגיניאן
טרטס
אכס אן פרובנס
לה מיל
מרסיי
סלון דה פרובנס
ארל
טרסקון
סן רמי דה פרובנס
קבליון
ליל-סור-לה-סורג
פרן-לה-פונטיין
קרפנטרה
אביניון
ניס
לונל
מונפליה
פזנס
בזייה
נרבון
פרפיניאן
ריבזלט

South-West France

Toulouse	82
Gurs	84
Bordeaux	84
Bayonne	87

דרום מערב צרפת

טולוז
מחנה גירס
בורדו
ביון

89

ביבליוגרפיה

90

מידע שימושי

הקדמה

יהדות צרפת היא מהקהילות העתיקות בעולם. היא הותירה מאחוריה שתי מסורות שהפכו לחלק ממורשת היהדות. תורתם של בעלי התוספות מהמאות ה־12 וה־13 קבעה במידה רבה את שיטות הלימוד בקרב יהודים מאות בשנים. בפרובנס, לעומת זאת, הורישו היהודים לדורות הבאים את תורת הקבלה ואת תרגום יצירות הפאר של הפילוסופיה היהודית מהשפה הערבית-יהודית לעברית. בצפון ובדרום נמצאים שרידים המעידים על פארה של קהילה יהודית, שאף בימינו הפכה לאחת מהגדולות והתוססות בעולם, עקב הגירה יהודית רבת ממדים. בצרפת התחוללו בעת החדשה אירועים מרכזיים בתולדות ישראל, ובראשם תהליך האמנסיפציה והשתלבות היהודים בחברה הכללית.

מדריך זה נועד לשמש כמורה דרך נוח וידידותי לכל מטייל שיש לו עניין בעברה היהודי המפואר של צרפת. מטרת המדריך ללוות את מדריך התיירות הכללי כדי שהביקור בצרפת, המשופעת באתרים היסטוריים ובחפצים אומנותיים, יועשר גם מהבחינה היהודית.

המדריך בנוי משלושה חלקים ובו מבוא היסטורי-תרבותי של היהודים בצרפת. חלקו השני והעיקרי של המדריך עוסק באתרים לביקור, והוא מחולק לפי חבלים וערים לנוחיות המטייל. בחלק השלישי נספח ובו מידע שימושי: כתובות וטלפונים של קהילות מרכזיות, מסעדות כשרות ועוד.

אנו מבקשים להודות לכל אלה שסייעו בכל שלבי הכנת המדריך ובהם פרופ' יום טוב עסיס, משפחת זינגר משטרסבורג, מוריאל סבן, דבי צוברי, משרדי הקהילות השונות והקונסטיטואר המרכזי בפריז. אנו מביעים את תודתנו לאלה אשר איפשרו לנו להשתמש בצילומיהם.

טיול מהנה!

עדנה עסיס
עורכת הסדרה

צילומים:

שמרית ויניצקי: 22, 23, 24 תחתון, 26.

משפחת זינגר: 33, 35, 37.

דבי צוברי: 8, 10, 52, 56, 64 עליון, 67 עליון, 68, 69, 70,

71, 72, 73, 74, 75, 76, 77.

דני סבן: 11, 13, 15, 51, 58, 59, 60, 61, 63, 64 תחתון, 65,

67 תחתון.

ברברה צוקרמן: 12, 17, 24 עליון, 28, 43, 83, 85, 86.

תולדות היהודים בצרפת מבוא היסטורי

יהודים חיו בצרפת כבר בתקופה הרומית. לעיתים הם זכו ליחס סובלני ולעיתים נרדפו. עם זאת, יהודי צרפת הם היהודים הראשונים בעולם שזכו לשיוויון זכויות. כיום הקהילה היהודית שם היא מן החשובות בעולם אחרי ארצות הברית ומדינות חבר העמים, ולמרות ההתבוללות הקיימת בה זוהי קהילה תוססת.

חלק ממאפייניה של יהדות צרפת דומים לאלו של תפוצות אחרות וחלקם מיוחדים לה בלבד, לכן כדי להבינה יש להתייחס להקשר ההיסטורי של צרפת בכלל ולזה של יהדות העולם בפרט. אין ספק כי למרות מספרם הנמוך בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, היה ליהודים חלק חשוב מאוד בתחומים רבים בצרפת: עדות לכך היא, שבכל עיר או עיירה קיים "רחוב היהודים": rue des Juifs, rue de la Juiverie.

היהודים הראשונים בגאליה

היהודים הראשונים הגיעו לצרפת כנראה כבר בתקופת הכיבוש הרומי. אז היא נקראה גאליה (Gaul), ושטחה היה קטן בהרבה מצרפת של היום. היהודים התפרנסו בעיקר מחקלאות (בעיקר מטעי כרמים), מלאכה ומסחר. תחת שלטונה של האימפריה הרומית זכו היהודים ליחס סובלני וקיימו יחסים טובים עם האוכלוסייה הלא־יהודית. אולם מציאות זו השתנתה במאה ה־4 לספירה, כשהאימפריה הרומית קיבלה את הנצרות. מראשית התיישבותם בצרפת התגוררו היהודים בעיקר בערי נמל כמו נרבון (Narbonne), מרסיי (Marseille), ניס (Nice). לִיוֹן (Lyon), בורדו (Bordeaux) ועוד. מהמאה ה־5 עד המאה ה־7 קבעו המועצות הכנסייתיות (קונסיליות) סנקציות נגד היהודים: במאה ה־8, בתקופה הקארולינגית, שוב זכו היהודים ליחס הוגן. עדות לכך הייתה מספרם הגדל בהדרגה של היהודים בשטחה של האימפריה הקארולינגית, וכן חסותם של קארל הגדול ושל אביו (Pépin le Bref) לפניו על העיר נרבון (Narbonne). כיוון שהיהודים נודעו כדוברי שפות רבות ויצרו קשרים עם היהודים בתפוצות, מינה קארל הגדול בתקופת מלכותו את "היהודי יצחק" לשגריר מלכותי בבגדד. הייתה זו נוכחות יהודית ראשונה בחצר המלכות.

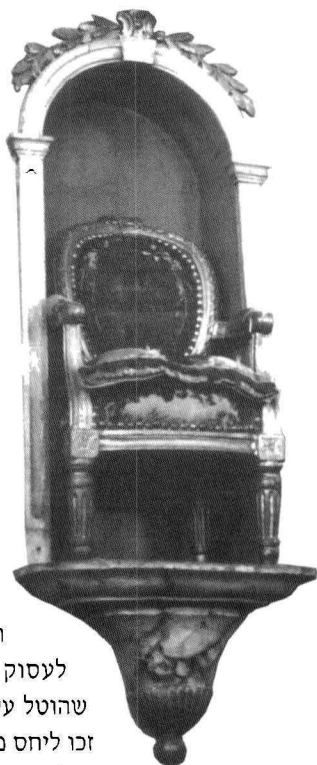
היהודים בימי הביניים

מהמחצית השנייה של המאה ה־9, כשנחלש השלטון הקארולינגי ועלו הקאפטינגים למלוכה, החלה מגמה של יחס פחות סובלני כלפי היהודים גם מצד הכנסייה, שגילתה יחס אנטי־יהודי ברור. לעומת זאת, מאופיינת

המאה ה־11 בהתעוררות רוחנית יהודית בצרפת, וחלק חשוב בכך היה לשני מרכזים חשובים: מרכז אחד היה בעיר טרואה (Troyes) בצפון, שבה חי רש"י, ומרכז אחר היה בעיר נרבון בדרום, שבה חי ופעל משה "הדרשן". שני מקומות אלה היו מרכזי תרבות יהודית חשובים מאוד.

מסעות הצלב הדתיים (הראשון היה ב־1096) נועדו לבלום את התפשטות האיסלאם בעולם, אך גם היהודים היו לרוב קורבן בדרך להשגת המטרה.

המאות ה־12 עד ה־14 מתאפיינות בעלילות דם, גירושים, השמדות, החרמת ציוד וכדומה שהיו מנת חלקם של היהודים בצרפת. באותה תקופה החלו היהודים לעסוק בתחום ההלוואה בריבית משום שנאסר עליהם לעסוק בתחומים אחרים וכן בשל האיסור שהוטל על הנוצרים לעסוק בתחום זה. היהודים זכו ליחס מיוחד מטעם השלטונות בזכות עיסוקם בהלוואה בריבית, ובתמורה הם נדרשו לממן את הוצאות מסעותיהם של הנוצרים החל במסע הצלב השני ב־1146.

כיסא אליהו זעיר בבית הכנסת שבקרפנטרה

במחצית השנייה של המאה ה־12 ערך בנימין מטודלה מסע מספרד לארץ ישראל. בין השאר, הוא נסע לדרום מזרח צרפת ותיאר את מצב הקהילות היהודיות שם. תיאורו של בנימין מטודלה הוא מקור מידע חשוב עד היום על אורחות החיים של התקופה.

ב־1182 יזם המלך פיליפ אוגוסט (Philippe Auguste) את גירוש היהודים הראשון משטח מלכותו, והם מצאו מקלט בשטחים הסמוכים אליו. כעבור שש עשרה שנים, בשל מניעים כלכליים, הרשה להם פיליפ אוגוסט לחזור למקום מוצאם.

כשהחל לואי ה־9 למלוך, הורע מצב היהודים בעקבות הגבלות שהוטלו עליהם בין השנים 1230–1254, אך במיוחד פגע במעמדם האיסור להתפרנס מהלוואה בריבית.

ב־1240 התקיים בפריז "ויכוח התלמוד", ויכוח פומבי בעיר על אודות גורלו של התלמוד, בעקבות טענת המשומד ניקולס דונין כי התלמוד

מכיל קטעים הפוגעים בנצרות, במוסר ובדת. הנצרות הכירה במקרא כיוון שהוא הוכיח, לטענתם, את נכונות הנצרות, אך התייחסה לתלמוד כזיוף של המקרא וכניסיון ליצור דת חדשה. בויכוח הגן על התלמוד נציגה של היהדות, רבי יחיאל מפריז, ובכל זאת נשרפו כעבור שנתיים כרכים רבים של התלמוד בכיכר מרכזית בפריז.

ב־1283 הורה פיליפ ה־3 לגרש את יהודי פריז, וב־1291 אסר עליהם פיליפ ה־4 להתישב בכל השטח שבו שלט. לכן נאלצו היהודים לעבור לשטחים שמחוץ לגבולות צרפת, שהם היום בלגיה והולנד (בצפון), פרובנס, קונטה־ונסן (Comtat-Venaissin) וספרד (בדרום). הגירוש הכללי אירע בשנת 1306 בצו המלך, והיה לאסון כבד מאוד, משום שגורשו בו כ־100 אלף יהודים.

ב־1315 ביטל לואי ה־10 את הגזירה והזמין את היהודים לחזור לשטח שליטתו בשל אילוצים כלכליים בעיקר. המניע הכלכלי היה השיקול המרכזי להזמנת היהודים לחזור לצרפת לאחר הגירוש, משום שהיו נחוצים למלכי צרפת למימון מלחמה או מסע צלב.

בתקופת ימי הביניים נטשו היהודים את אדמתם (את האזורים והכפרים שבהם גרו כי היו שם יותר רדיפות) בעקבות פרעות וגירושים, ועברו לגור בערים. משום כך עסקו בעיקר במסחר ולא בחקלאות כבעבר. מראשית התיישבותם בצרפת דאגו היהודים להקים לעצמם בתי כנסת ומוסדות אחרים הדרושים לקיום החיים היהודיים (בתי מדרש, משחטות וכדומה), אך לא נותרו בצרפת שרידים של בתי כנסת ומבנים יהודיים מימי הביניים, למעט במקומות ספורים, כמו למשל ב־Rouen Dranguignan, Mende, Montpellier. כמו כן, כבר בתקופה מוקדמת מאוד (כנראה במאה ה־9) התגוררו היהודים סביב המוסדות הקהילתיים ויצרו שכונות יהודיות.

בין ימי הביניים למהפכה הצרפתית

מראשית המאה ה־14 החלו היהודים לשנות את מקום התיישבותם, וכך גדל מספר היהודים שישבו באזור אלזס (Alsace). בשלהי המאה ה־15 גורשו יהודי פרובנס (פרט ליהודי קונטה־ונסן), אך לא נעלמו לחלוטין מצרפת על אף שגורשו מרוב אזורים.

במאה ה־16 החלו להגיע לצרפת אנוסים מספרד ומפורטוגל. מאמצע המאה ה־16 איפשר להם המלך הנרי ה־2 (Henri II) להתישב בכל מקום שביקשו, בתנאי שיצהירו על המרת דתם והיו במעמד של "נוצרים חדשים" (Nouveaux Chrétiens). רובם בחרו להתישב בבורדו ובדרום מערב צרפת: מספר קטן של יהודים ספרדים התיישבו בקונטה־ונסן ומספר קטן אף יותר התיישבו באזור לורן (Lorraine) הסמוך לאלזס.

יהודים מקונטה־ונסן נקראו "יהודי האפיפיור" (Juifs du Pape) משום שחיו באזור שבשליטתו של האפיפיור. מאז ועד ערב המהפכה הצרפתית התרכזו מרבית היהודים בשלושה אזורים:

הארכיון באביניון

בדרום מערב צרפת התיישבו יהודים ספרדים, שהתעשרו שם ממסחר ואף הגיעו לחצר המלך כדי להלוות לו כסף; באלזס־לורן (Alsace-Lorraine) התיישבו יהודים אשכנזים שחיו לרוב בעוני; בקונטה־ונסן (Comtat-Venaissin) התרכזו היהודים בעיקר בשכונות סגורות שבארבע הערים ורובם חיו בעוני.

לקראת הרבע האחרון של המאה ה־18 חיו בצרפת כ־40 אלף יהודים, שהיו כ־0.15 אחוזים מהאוכלוסייה הכללית, ומהם התגוררו למעלה משמונים אחוזים באלזס־לורן. בתקופה זו הועלה באירופה בפעם הראשונה רעיון שיויון הזכויות ליהודים בצרפת.

המהפכה הצרפתית והיהודים

בינואר 1790, ברוח המהפכה הצרפתית והצהרת זכויות האדם, קיבלו היהודים מאזור בורדו ומקונטה־ונסן שיויון זכויות, ובסוף 1791 הוענק שיויון זכויות גם ליהודי צפון מזרח צרפת. היה זה אחד ההישגים החשובים ביותר ליהודים באירופה, ובהמשך הייתה לו השפעה גדולה על היהדות בתפוצות.

נוסף לכך, בתהליך האמנסיפציה של יהודי צרפת הקים נפולאון מוסד חדש שנקרא "קונסיסטואר" (Consistoire) ונועד לרכז את ענייני היהודים במוסד אחד. מוסד זה קיים עד היום: בכל קהילה יש קונסיסטואר, וכולם כפופים לקונסיסטואר המרכזי שבפריז. כמו כן, בזכות האמנסיפציה החלו היהודים, מהמחצית השנייה של המאה ה־19, לבנות ברחבי צרפת בתי־כנסת, שקיימים ברוב הערים עד היום.

ב־1860 הקים בצרפת רנה קסין (René Cassin) את המוסד כי"ח—כל ישראל חברים (Alliance Israélite Universelle) במטרה להפיץ את התרבות הצרפתית בקהילות היהודיות שמחוץ לצרפת.

מאז האמנסיפציה ועד ימינו נקלטו יהודי צרפת והשתלבו בכל תחומי החיים: בפוליטיקה, ברפואה, בספרות, במדע ועוד. אולם מאז החל בד

פנים בית הכנסת במרסיי

בבד גם תהליך של התבוללות. יהודים, ששמרו במשך מאות שנים על המסורת היהודית, החלו לזנוח אותה. משום כך מנהלים היסטוריונים ויכוח על טיב השפעותיה של האמנסיפציה על יהדות צרפת, וחלקם טוענים כי היא הגורם לאיבוד הזהות היהודית ולהתבוללות של יהודים רבים.

פרשת דרייפוס

במאה ה־19 הופיעו בצרפת בפרט ובאירופה

בכלל ביטויים של אנטישמיות מודרנית, שהתבססה על תורת האבולוציה של דרווין ועל עקרון העליונות של גזעים מסוימים לעומת נחיתותם של אחרים. בספרות ובעיתונות התפתח זרם אנטישמי, שהבולטים בו היו הסופרים האנטישמיים שארל מורס (Charles Maurras) ואדוארד דרומון (Edouard Drumont).

באווירה קשה זו התרחשה בצרפת בשלהי המאה ה־19 פרשת דרייפוס. אלפרד דרייפוס (Alfred Dreyfus), קצין בצבא הצרפתי, הגדיר את עצמו כצרפתי והצניע את יהדותו. בשנת 1894 הואשם בריגול, שעיקרו היה העברת מידע צבאי סודי ומסירתו לגרמנים. ב־1895 נגזרה עליו גלות באי בודד. במשך עשר שנים נקראה צרפת לשני מחנות: בעד דרייפוס (dreyfusards) ונגדו (anti-dreyfusards). לבסוף, בזכות מאבקם של העיתונאי היהודי ברנרד לזר (Bernard Lazare) ושל הסופר הצרפתי הידוע אמיל זולה (Emile Zola), התקיים משפט חוזר ב־1906 ובו זוכה דרייפוס. למרות זאת לא הוסר אות הקלון שדבק בו בקרב דעת הקהל, והאווירה האנטישמית בעיתונות ובספרות לא דעכה עד מלחמת העולם השנייה.

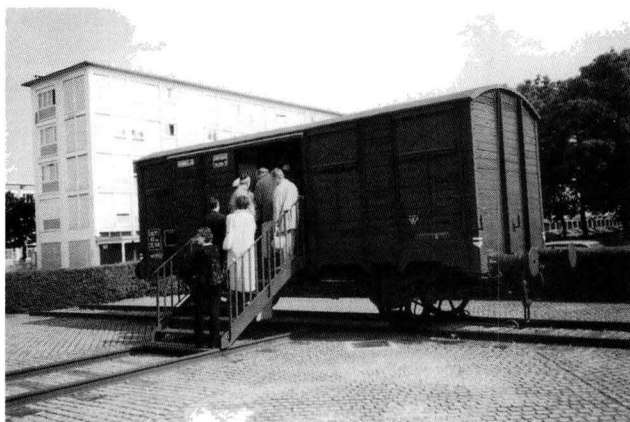
בסוף המאה ה־19 ובראשית המאה ה־20, עד 1939, בדומה למדינות מערביות אחרות, קלטה צרפת יהודים רבים שהיגרו בעיקר ממזרח אירופה (מספר קטן יותר הגיע מטורקיה ומצפון־אפריקה). בראשית

המאה ה-20 החליטה צרפת על הפרדה בין דת ומדינה (למשל, נוצר מצב שבבתי הספר הציבוריים הממלכתיים חל איסור הוראת לימודי דת. כתוצאה מכך החלה רוח חילונית בצרפת, ומבחינת היהודים הם כביכול השתחררו מ"הרוח הקתולית").

במלחמת העולם הראשונה גויסו 40 אלף יהודים צרפתים לצבא. בשנת 1936 נבחר בפעם הראשונה בתולדות צרפת ראש ממשלה יהודי — לאון בלום (Léon Blum).

השוואה

בשנת 1939, ערב מלחמת העולם השנייה, חיו בצרפת כ־300 אלף יהודים, חלקם צרפתים וחלקם פליטים יהודים מגרמניה, מפולין ועוד. כשכבשו הגרמנים את צפון צרפת, פונו לדרום היהודים שהתגוררו שם. לאחר הפסקת האש בין צרפת וגרמניה ביוני 1940, שיתף מימשל וישי (על שם העיר במרכז צרפת שבה ישבה ממשלת צרפת) פעולה עם גרמניה, וכך נוצרו בצרפת שני אזורים נפרדים: האזור הצפוני של צרפת

הקרן בדראנסי

שנכבש בידי הגרמנים, והאזור הדרומי שהיה בשליטת מימשל וישי (Vichy) ובראשו עמד המרשל פֶּטֶן (Maréchal Pétain).

באוקטובר 1940 הוגדר "מעמד היהודים" (Statut des Juifs) באופן קיצוני יותר מאשר בחוקי נירנברג הגרמניים. בעקבות דרישת הגרמנים הקימו היהודים ועד יהודי, ה־UGIF (Union Générale des Israélites de France) שהיה כפוף לשלטון ונענה להוראותיו, ובדומה לוועדי יהודים בארצות אחרות, גם עליו נמתחה ביקורת מצד היהודים על שיתוף הפעולה שלו עם המימשל.

ב־16 וב־17 ביולי 1942, תאריך חשוב בשואת יהודי צרפת, התרחש בפריז "מצוד איצטדיון החורף" (Rafle du Vel d'Hiv) ובו נתפשו ביומיים בלבד למעלה מ־13 אלף יהודים. לאחר שכבשו הגרמנים את דרום צרפת בנובמבר 1942, בוצעו גם שם מצודים גדולים.

לכל אורך המלחמה הוקמו ברחבי צרפת מחנות ריכוז רבים. יהודים הועברו תחילה למחנה המעבר בדראנסי או דרך מחנה ריכוז אחר שהיה בצרפת. מצרפת גורשו היהודים למזרח אירופה ב־79 מחזורי גירוש: רובם יצאו מ־דראנסי והגיעו לאושוויץ.

כאמור, 300 אלף יהודים חיו בצרפת ערב המלחמה: כ־75,700 מהם גורשו ו־73,200 מהם נספו. נותרו שם כ־200 אלף יהודים, שהם כ־75 אחוזים מהיהודים שחיו בצרפת ערב המלחמה. אלה ניצלו בזכות סיוע שקיבלו מהאוכלוסייה הכללית ובזכות התארגנות יהודית עצמאית: המחנתרת היהודית בצרפת, ארגון OSE (Oeuvre de Secours à l'Enfance) והצופים היהודים EIF (Eclaireurs Israélites de France).

אחרי המלחמה נידונו משתפי פעולה צרפתים עם הנאצים למאסר ואף למוות. בשנת 1987 נשפט הפושע הנאצי קלאוס ברבי (Klaus Barbie) בעיר ליון, שבה פקד באכזריות על הגסטפו בזמן המלחמה, ונגזר עליו מאסר עולם. כמו כן, בשנת 1998 גזר בית המשפט עשר שנות מאסר על המושל לשעבר מוריס פפון (Maurice Papon) בעיר בורדו, שבה שיתף פעולה עם הנאצים בעת המלחמה,

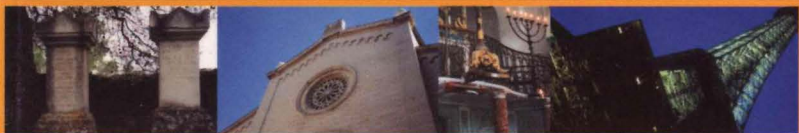
וביוזמתו נשלחו יהודים רבים למחנות המעצר. למשפטים אלה היו הדים רבים, וכך ניתנה הזדמנות ללמוד על השואה במסגרות שונות בצרפת.

אך עם זאת, עד שנות ה־90 לא הכירו השלטונות הצרפתיים בשיתוף הפעולה שלהם בזמן השואה, והתייחסו ל"צרפת" ול"ישי" כאל

שתי ישויות שלטוניות נפרדות. רק ביולי 1995 הצהיר נשיא צרפת ז'אק שירק

מצבה יהודית מהמאה ה־19

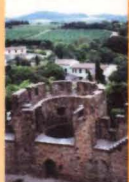
ניחוחות צרפת היהודית

סיורים ברחבי צרפת היהודית,
בבתי כנסת באלזס ופרובנס,
בעיירות וכפרים בהם חיו רש"י
ובעלי התוספות, הראב"ד והמאירי.
ארץ המהפכה והחרות,
ארץ היינות והגבינות.

החברה המובילה לכלל שירותי התיירות.
טיולים מודרכים מרתקים לאתרים מפורסמים
ולערים בעלות מורשת יהודית. תכנון וייעוץ
לבודדים וקבוצות.

גנים טורס בע"מ ביאליק 32, רמת גן 52451
טל. 03-6753111 e-mail: ganimrg@alpha-club.com

0 01850000490 9